

ORIGINAL RESEARCH PAPER

Investigating the Position of Philosophy for Children Curriculum with Orientation of Multicultural Education in Elementary Farsi Textbooks using Shannon Entropy Technique

Wirya Nawrozi¹, Yousef Adib^{*2}, Jahangir Yari Haj Ataloo³, Rahim Badri Gargari⁴

¹ Ph.D in Curriculum Development, Tabriz Branch, Islamic Azad University, Tabriz, Iran.

² Professor, University of Tabriz, Faculty of Educational Sciences and Psychology, Department of Educational Sciences, Tabriz, Iran.

³ Assistant Professor, Department of Educational Sciences, Tabriz Branch, Islamic Azad University, Tabriz, Iran.

⁴ Professor of Psychology, Faculty of Educational Sciences and Psychology, Tabriz University, Tabriz, Iran.

ABSTRACT

Background and Objectives: The present article tried to analyze the content of Persian books in elementary school in terms of the amount of attention paid to the philosophy curriculum for children with the orientation of multicultural education. **Methods:** The research method was descriptive and quantitative content analysis, with Shannon's entropy technique. Due to the limitations of the society, the sampling was total and included 6 volumes of the book "Farsi" for the one to sixth grades in the academic year of 2022-2023. The units of analysis included text, images and book activities. The research tool was a researcher-made checklist including the components of multicultural education and philosophical thinking criteria (exploratory, argumentative and interactive), the validity of which was confirmed by the CVR method, and to ensure reliability with re-implementation, the agreement coefficient was 87%. Was obtained. **Findings:** The findings showed that a total of 34 concepts were reflected in the books, and the concept of "nation/language" with an importance coefficient of 0.414 has the highest amount of attention, followed by the concepts of "acceptance of differences" (0.273), "goals and content", (0.208) and "Religion" (0.105) are located. The coefficient of importance of the concept of disability and human and cultural communication with a repetition such as the concepts of justice, equality and anti-discrimination, dignity and human rights, gender, materials, tools and educational environment, teaching methods, evaluation, respect for different opinions, life Peaceful without repetition is equal to zero. **Conclusion:** The results of the research show that Persian books pay insufficient, little and unbalanced attention to the philosophy curriculum for children with the orientation of multicultural education, and therefore it is necessary to revise the books.

Keywords:

Philosophy for Children Curriculum
Multicultural Education
Farsi Textbook
Shannon Entropy

1 .Corresponding author
✉ Adib@tabrizu.ac.ir

Received: 2022/11/24

Reviewed: 2023/08/05

Accepted: 2023/08/01

ISSN (Online): 2645-8098

DOI: [10.48310/PMA.2023.2974](https://doi.org/10.48310/PMA.2023.2974)

Citation (APA): Nawrozi, W., Adib, Y., Yari Haj Atalou, J., & Badri Gargari, R. (2024). Investigating the position of Philosophy for Children Curriculum with the orientation of multicultural education in of Elementary Farsi Textbooks using Shannon entropy technique. *Educational and Scholastic studies*, 13 (1), 263 - 276 .

 <https://doi.org/10.48310/PMA.2023.2974>

بررسی جایگاه برنامه درسی فلسفه برای کودکان با جهت‌گیری آموزش چندفرهنگی در کتب فارسی دوره ابتدایی با تکنیک آنتروپی شانون

مقاله پژوهشی / مروری

وریا نوروزی^۱، یوسف ادیب^{۲*}، جهانگیر یاری حاج عطالو^۳، رحیم بدری گرگری^۴

۱. دانش‌آموخته دکتری تخصصی برنامه‌ریزی درسی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران.

۲. استاد، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران.

۳. استادیار، گروه علوم تربیتی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران.

۴. استاد، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران.

چکیده

پیشینه و اهداف: مقاله حاضر درصدد تحلیل محتوای کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی از نظر میزان توجه به برنامه درسی فلسفه برای کودکان با جهت‌گیری آموزش چندفرهنگی بود. **روش‌ها:** روش پژوهش توصیفی و از نوع تحلیل محتوای کمی، با تکنیک آنتروپی شانون بود. باتوجه به محدودیت جامعه، نمونه‌گیری به صورت کل‌شماری و شامل ۶ جلد کتاب فارسی پایه‌های اول تا ششم در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۲ و واحدهای تحلیل شامل متن، تصاویر و فعالیت‌های کتاب بود. ابزار پژوهش چک‌لیست محقق‌ساخته شامل مؤلفه‌های آموزش چندفرهنگی و معیارهای تفکر فلسفی (کاوش‌گری، استدلالی و تعاملی) بود، که روایی آن با روش CVR مورد تأیید قرار گرفت و برای اطمینان از پایایی با اجرای مجدد، ضریب توافق ۸۷ درصد حاصل شد. **یافته‌ها:** یافته‌ها نشان داد در مجموع ۳۴ مرتبه مفاهیم در کتاب‌ها منعکس شده، که مفهوم «ملت/ زبان» با ضریب اهمیت ۰/۴۱۴، دارای بیشترین میزان توجه و سپس مفاهیم «پذیرش تفاوت‌ها» (۰/۲۷۳)، «اهداف و محتوا» (۰/۲۰۸) و «دین» (۰/۱۰۵)، قرار دارند. ضریب اهمیت مفهوم معلولیت و ارتباطات انسانی و فرهنگی نیز با یک تکرار به مانند مفاهیم عدالت، برابری و ضد تبعیض، کرامت و حقوق انسانی، جنسیت، مواد، وسایل و محیط آموزشی، روش‌های تدریس، ارزشیابی، احترام به عقاید مختلف، زندگی مسالمت‌آمیز بدون تکرار، برابر صفر می‌باشد. **نتیجه‌گیری:** نتایج پژوهش حاکی از توجه ناقص، کم و نامتوازن کتب فارسی به برنامه درسی فلسفه برای کودکان با جهت‌گیری آموزش چندفرهنگی بوده و بنابراین بازنگری در کتاب‌ها امری ضروری است.

از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید.

واژه‌های کلیدی:

برنامه درسی فلسفه برای کودکان
آموزش چندفرهنگی
کتاب فارسی
روش آنتروپی شانون

۱. نویسنده مسئول

Adib@tabrizu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۹/۰۳

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۰۵/۱۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۵/۱۰

شماره صفحات: ۲۶۳-۲۷۶

DOI: [10.48310/PMA.2023.2974](https://doi.org/10.48310/PMA.2023.2974)

شاپا الکترونیکی: ۲۶۴۵-۸۰۹۸

COPYRIGHTS

©2024 The author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution (CC BY 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, as long as the original authors and source are cited. No permission is required from the authors or the publishers.

مقدمه

افزایش تنوع در محیط‌های آموزشی چالش‌هایی را برای سازماندهی و آموزش کلاس درس در مدارس به وجود آورده است، چرا که همه دانش‌آموزان باید در معرض تجربیات، شیوه‌ها و جهان‌بینی‌های گوناگونی قرار گیرند که در یک جامعه‌ی چندفرهنگی یافت می‌شود (Gao, 2020). چون امروزه تقریباً همه جوامع شامل فرهنگ‌ها، قومیت، مذهب و زبان‌های مختلفی هستند و نیازمند آموزش چندفرهنگی در مدارس هستند، اما بایستی توجه داشت که آموزش چندفرهنگی نه فقط مختص این جوامع، بلکه در جوامع تک‌فرهنگی نیز به دلیل سیل مهاجرت‌ها و نزدیکی فرهنگ‌ها و ارتباطات مجازی و برخورد تمدن‌ها لازم و ضروری انکارناپذیر است (Arifin & Hermino, 2017) و فرزندان هر جامعه باید از طریق مدرسه در معرض چندفرهنگی بودن قرار گیرند تا توانایی تبدیل شدن به بخشی از جوامع متنوع‌تر و تبدیل شدن به شهروندان جهانی را داشته باشند؛ چون یادگیری در مورد فرهنگ‌های مختلف، سبک‌های زندگی، قومیت‌ها و سایر اشکال گوناگون به دانش‌آموزان اجازه می‌دهد تا دید جامع‌تری نسبت به گذشته و دیدگاه مناسب‌تری برای بررسی دیگران داشته باشند (Erbaş, 2019).

آموزش چندفرهنگی، جنبشی اصلاحی-آموزشی است که هدف اصلی آن ایجاد دگرگونی در مراکز آموزشی به گونه‌ای است، که همه دانش‌آموزان با هر فرهنگی بتوانند فرصت‌های برابر آموزشی را تجربه کنند (Rahnama, Bakshi, 2017) و دانش، نگرش و مهارت مناسب برای شرکت مؤثر در یک جامعه مردم‌سالار را با توجه به اینکه در قرن بیست‌ویکم، جوانان به طور فزاینده‌ای برای داشتن توانایی کار در فراسوی فرهنگ‌ها به چالش کشیده می‌شوند و باید درک خود را از فرهنگ‌های دیگر افزایش دهند (Dwiningrum et al, 2021) به دست آورند.

تعاریف ارائه شده از آموزش چندفرهنگی در دوره‌های زمانی مختلف گسترده و متنوع بوده و به مانند مفهوم چندفرهنگی، تغییرات بسیاری را به خود دیده است (Castillo, Donoso & Ortega, 2020)، اما مفروضات^۱ هرناوند از این رویکرد همچنان ثابت و بدون تغییر، مورد قبول همگان است (Gorski & Covert, 2010). به اعتقاد هرناوند آموزش چندفرهنگی به دلایل سیاسی، اجتماعی، آموزشی و اقتصادی اهمیت فزاینده‌ای دارد که مترادف با آموزش مؤثر^۲ است و تدریس را یک برخورد میان‌فرهنگی^۳ می‌داند که تعامل کلاسی بین معلمان و دانش‌آموزان بخش عمده فرآیند آموزشی را تشکیل می‌دهد. همچنین آموزش چندفرهنگی مترادف با نوآوری آموزشی و اصلاح^۴ است، چرا که نظام آموزشی تاکنون به همه دانش‌آموزان به طور یکسان خدمت‌رسانی نکرده است.

لزوم اتخاذ روشی مناسب به عنوان رویکرد آموزش چندفرهنگی امری ضروری و لازم است؛ چرا که جهت‌گیری مفهومی نسبت به آموزش چندفرهنگی باید انتخاب یا ایجاد شود تا از آن به‌عنوان راهنما و راهبردی مناسب و معیاری برای تعیین میزان پیشرفت استفاده نمود (Sadeghi, 2011). با این حال مرور شواهد پژوهشی حاکی از آن است، این موضوع تاکنون مورد توجه پژوهشگران قرار نگرفته است و بیشتر محققان به‌صورت مکانیکی صرفاً به بازآزمایی تحقیقات قبلی در بافتی متفاوت یا در ارتباط با جامعه‌ای متفاوت پرداخته‌اند و نتایج فراتحلیلی از پژوهش‌های داخل کشور در این حوزه نشان می‌دهد که از ۲۶ تحقیق مورد بررسی، تنها شش تحقیق به صورت مستقیم و صریح از یک نظریه استفاده کرده و ۱۲ پژوهش، فاقد هرگونه مبنای نظری هستند (Mohammadi et al, 2017).

بنکس (Banks, 1997)؛ کینچلوئه و استینبرگ (Kincheloe & Steinberg, 1997)؛ مک‌لارن (McLaren, 1995)؛ کرنبلت و واگ (Cornbleth & Waugh, 1999) و نیتو (Nieto, 2010) از جمله پیشگامانی هستند که نسبت به ارائه رویکردهای آموزش چندفرهنگی اقدام کرده‌اند. جنکس، لی و کانپول (Jenks, Lee & Kanpol, 2001) نیز در

1. Assumptions
2. Effective teaching
3. Cross cultural
4. Educational innovation and reform

فراتحلیلی سه رویکرد محافظه‌کار^۱، لیبرال^۲ و انتقادی^۳ را شناسایی کرده‌اند. فرض اصلی رویکرد محافظه‌کار این است که در حال حاضر عدالت وجود دارد، فقط باید به طور مساوی تقسیم شود. در این رویکرد با نادیده گرفتن تفاوت‌ها به نفع ایدئولوژی، سعی می‌شود ضمن ذوب اقلیت‌های قومی، نژادی، زبانی و فرهنگی در فرهنگ مسلط، وضع موجود تداوم پیدا کند. محافظه‌کاران معتقدند وظیفه آموزش و پرورش انتقال دانشی است که آنها آن را ثابت و غیرقابل تغییر می‌دانند، که فرهنگ نیز جزئی از دانش است (Banks & Banks, 2016). دیدگاه لیبرال نیز در آموزش چندفرهنگی بیشتر به دنبال ارائه برنامه درسی است که روزهای خاصی از تاریخ مربوط به اقلیت‌ها را در دانشگاه و مدرسه جشن بگیرند، یا جشنواره‌های غذاهای محلی در محیط‌های آموزشی برپا شود تا یادگیرندگان درباره سنن، آداب و رسوم گروه‌های فرهنگی دیگر بیشتر آشنا شوند (Havasbeigi, 2017). اما حامیان رویکرد انتقادی با نقد رویکردهای محافظه‌کار و لیبرال، ارتباط یک‌طرفه در نظام آموزشی را به چالش کشیده و معتقدند رویکردهای سنتی فراگیران را برده علم می‌کند و بجز حافظه انباشته‌شده، چیزی به همراه نخواهد داشت (Eghbali et al, 2021). بر اساس این رویکرد مسائل برابری و برتری نمی‌تواند به طور اثربخش، بدون طرح و ایجاد سؤالات دشوار اما ضروری و حیاتی ظاهر گردد. بنابراین تأکید آنان بر آموزش فعال از طریق برقراری ارتباط و گفت‌وگو میان دانش‌آموزان و نقد یکدیگر است. بنابراین، با اذعان به فقر تفکر در دانش‌آموزان در نتیجه آموزش سنتی، محصول انتقال و انباشت اطلاعات در ذهن دانش‌آموزان را، تبدیل شدن آنان به برده علم می‌داند و باور حامیان آن بر این است که فرآیند آموزش نیازمند بهره‌گیری از رویکردهایی است که گفت‌وگومحور بوده و در آن بر پرورش مهارت‌های تفکر (انتقادی) بیش از حافظه‌محوری تأکید شود و با فریره که گفتگو را مبنای آموزش دمکراتیک و رهایی‌بخش می‌داند، همسو و دارای مبانی نظری مشترکی هستند. به اعتقاد نیتو (Nito, 1994) از پیشگامان آموزش چندفرهنگی بدون رسیدن به سطح انتقادی، چندفرهنگی در حد رمانتیک باقی مانده و به معلمان و دانش‌آموزان اجازه نمی‌دهد فرهنگ خود و یا دیگران را نقد کنند. در این سطح پیشینه و تنوع دانش‌آموزان به‌عنوان وسیله‌ای قانونی برای یادگیری پذیرفته می‌شود و معلمان را ملزم می‌کند مسئولیت پذیرفته و از دانش‌آموزان در نقد فرهنگ‌های خود و دیگران برای درک تفاوت‌ها حمایت کنند. تفکر انتقادی همان‌طور که از نام آن پیداست، به معنای نقادانه اندیشیدن است؛ یعنی هر داده‌ای پیش از آنکه پذیرفته یا رد شود، نخست تجزیه و تحلیل شود، مستدل بودن یا نبودن آن مشخص شود، درستی و نادرستی آن ارزیابی شود. این کار مانع از شکل‌گیری باورها، عقاید و قضاوت‌های نادرست و مانع پذیرش اخبار و داده‌ها بدون بررسی منابع، اسناد و شواهد می‌شود (Jebeliadeh, Nourian & Azedolmolki, 2021). یکی از برنامه‌های گفت‌وگومحور که با توجه به هدف اولیه آن که تبدیل دانش‌آموزان به متفکرانی انتقادی است (Hurtubise, 2021) مورد استقبال واقع شده، برنامه آموزش «فلسفه برای کودکان»^۴ است. لیپمن به عنوان بنیان‌گذار برنامه آموزش فلسفه برای کودکان معتقد است که بر اثر سخنرانی معلم، یادگیری کودکان سطحی، تقلیدی و تفکرشان معمولی خواهد بود که در نتیجه به تعصب و جانبداری‌های غیرمنطقی گرایش پیدا می‌کنند (Tavaziani & Sattari, 2022)؛ چرا که از طریق سخنرانی نمی‌توان به دانش‌آموزان یاد داد که انتقادی‌تر فکر کنند و بنابراین فبک (فلسفه برای کودکان) را بر پایه گفت‌وگو و مشارکت دانش‌آموزان در اجتماع پژوهشی^۵ و بر مبنای ترکیبی از تفکر خلاق^۶، انتقادی^۷ و مراقبتی^۸ استوار ساخت.

1. Conservative Multiculturalism
2. Liberal Multiculturalism
3. Critical Multiculturalism
4. Philosophy for Children (P4C)
5. Community of inquiry
6. Creative thinking
7. Critical thinking
8. Caring thinking

کهان با برشمردن نقاط اشتراک پیشگامان برنامه درسی فلسفه برای کودکان و آموزش چندفرهنگی، گفت‌وگوی انتقادی^۱ را وجه مشترک اصلی پیشگامان این دو حوزه می‌داند (Kohan, 2018). از سوی دیگر جسپرسن^۲ نیز درباره حیث فرهنگی و محلی برنامه آموزش فلسفه برای کودکان تأمل جدی کرده و هدف از فیک را یک آموزش پایدار فرهنگی در جهانی می‌داند که به طور فزاینده‌ای بین‌المللی، وابسته‌به‌هم و متنوع بوده و نیازمند افراد دارای شایستگی‌های جهانی، مانند توانایی ایجاد ارتباطات محلی به جهانی، تشخیص دیدگاه‌های متفاوت، تفکر انتقادی و خلاقانه برای حل چالش‌های جهانی است، که در عین حال به دارایی‌های فرهنگی و فرهنگ بومی و محلی خود نیز وفادار بمانند (Jespersen & Rezaei, 2006). بر این اساس تأکید عمده برنامه درسی آموزش فلسفه برای کودکان بر محتوای برگرفته از فرهنگ و آداب و رسوم موجود در بافت بومی دانش‌آموزان است، که سنن هر قوم و جامعه‌ای به شدت در تعیین محتوا مؤثر است (Kanaani-Harandi, Noorian, Nowrozi, 2017) و جسپرسن نیز تلاش کرده تا داستان‌هایی از ادبیات بومی را برای برنامه فلسفه برای کودکان در کشور خود انتخاب و بازنویسی کند (Yari-Dahnavi, 2014).

پیشینه پژوهش

با توجه به اینکه در حال حاضر هر موضوعی می‌تواند محتوای برنامه درسی فلسفه برای کودکان قرار بگیرد (Sajjadian, Jaghargh, Ghaedi, & Amiri, 2014) و با نظر به رویکرد انتقادی در آموزش چندفرهنگی اما تاکنون با وجود انجام پژوهش‌های متعدد در حوزه برنامه درسی فلسفه برای کودکان و آموزش چندفرهنگی به صورت مجزا، پژوهشی پیرامون اتصال این دو حیطه، در برنامه‌های درسی مشهود و در دسترس نمی‌باشد. به عنوان نمونه رحیمی، مصرآبادی و علیپور (Rahimi, Mesr Abadi & Alipour, 2022) با توجه به نتایج پژوهش خود پیشنهاد می‌کنند این برنامه با پیروی از اصول و مبانی اساسی آن، در آموزش‌های رسمی و غیررسمی به کودکان و نوجوانان گنجانده شود. نوروزی، کریمیان و طالبی (Nawrozi, Karimian & Talbi, 2022) نیز در پژوهشی نشان دادند که با استفاده از روش فیک میزان مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانش‌آموزان افزایش یافته است. یافته‌های پژوهش اسماعیلی، صادقی و مهرمحمدی (Esmaili, Sadeghi & Mehrmohammadi, 2022) نشان داد که در کتب درسی علوم اجتماعی دوره متوسطه اول به مؤلفه‌های آموزش چندفرهنگی به صورت پراکنده‌ای اشاره شده است.

در تحقیقات خارجی آنته خو (Ante Xu, 2022) در پژوهشی بر اهمیت فلسفه برای کودکان در راستای افزایش توان برقرار دیالکتیک و دوری از تعصب و همچنین افزایش اعتماد به نفس و شجاعت در میان دانش‌آموزان تأکید کرده است. نتایج پژوهش استائل (Stunell, 2021) حاکی از آن است که بدون تغییر در رویکرد آموزشی معلمان و مدیریت مدارس، فرصت ایجاد نگرش مثبت نسبت به موضوع چندفرهنگی و حضور کودکان چندزبانه در کلاس‌های ابتدایی نادیده گرفته خواهد شد. هارتوبایس و همکاران (Hurtubise et al, 2021) در پژوهش خود تأیید کرده‌اند، که در دوران همه‌گیری کووید-۱۹^۳ که تأثیر منفی بر سلامت روانی کودکان داشته، فلسفه برای کودکان در زمینه کاهش و یا رفع مشکلات روانی کودکان امیدوارکننده بوده است. همچنین نتایج پژوهش «فراتحلیل اثربخشی فلسفه برای کودکان» توسط یان و همکاران (Yan et al, 2018) نیز حاکی از آنست که فیک یک اثر کلی متوسط بر پیامدهای یادگیری شناختی و تأثیر مثبت معنادار بر مهارت استدلال دانش‌آموزان دارد.

لذا، پژوهش حاضر تلاش می‌کند محتوای کتب درسی فارسی دوره ابتدایی را از نظر توجه و ظهور مؤلفه‌های آموزش چندفرهنگی بر اساس معیارهای برنامه درسی فلسفه برای کودکان بررسی نماید و با توجه به اینکه دوره ابتدایی به عنوان دوره‌ای شناخته می‌شود که بهترین زمان برای شکل‌گیری دانش و نگرش دانش‌آموزان است، این پژوهش درصدد پاسخگویی به این سوال است که تا چه اندازه در کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی معیارهای برنامه درسی فلسفه برای کودکان با جهت‌گیری آموزش چندفرهنگی مورد توجه قرار گرفته است؟

1. A Critical Dialogue
2. Jespersen
3. COVID-19

روش

پژوهش حاضر توصیفی، از نوع تحلیل محتوا با به‌کارگیری روش آنتروپی شانون است. با توجه به ماهیت و موضوع پژوهش و به دلیل محدودیت جامعه آماری از نمونه‌گیری صرف نظر شده و کل جامعه آماری به عنوان نمونه در نظر گرفته شد که شامل ۶ جلد کتاب فارسی دوره ابتدایی است که توسط سازمان نشر کتاب‌های درسی وزارت آموزش و پرورش در سال تحصیلی ۱۴۰۲-۱۴۰۱ چاپ و هم‌اکنون در پایه‌های اول تا ششم تدریس می‌شود. ابزار جمع‌آوری داده‌ها فرم فیش‌برداری و همچنین سیاهه تحلیل محتوای محقق ساخته بود، که ترکیبی از معیارهای برنامه درسی فلسفه برای کودکان آموزش چندفرهنگی بود. مؤلفه‌های آموزش چندفرهنگی مورد قبول حاصل از مرور نظام‌مند منابع و مقالات پژوهشی فارسی و انگلیسی منتشر شده در سال‌های ۲۰۰۷ الی ۲۰۲۲ (۱۳۸۵ الی ۱۴۰۱) که با استفاده از سنتز پژوهی و کدگذاری منابع در سه سطح به شیوه استقرایی در فصل چهارم رساله دکتری پژوهشگر به تفصیل آمده است و مشتمل بر چهار مؤلفه (مضمون اصلی) کثرت‌گرا، آموزش‌محور، انسان‌محور و اقلیت‌محور با پانزده مضمون فرعی (مفاهیم) و مضامین پایه می‌باشد (جدول شماره ۱).

جدول ۱. مؤلفه‌ها و مفاهیم آموزش چندفرهنگی

مفاهیم (کد)		مؤلفه‌ها	
کرامت و حقوق انسانی (۳)	برابری و ضد تبعیض (۲)	عدالت (۱)	مؤلفه انسان‌محور
معلومات / ناتوانی (۷)	دین / مذهب (۵)	ملت / زبان (۴)	مؤلفه اقلیت‌محور
ارزشیابی (۱۱)	مواد، وسایل و محیط آموزشی (۹)	اهداف و محتوا (۸)	مؤلفه آموزش‌محور
ارتباطات انسانی و فرهنگی (۱۵)	پذیرش تفاوت‌ها (۱۴)	احترام به عقاید مختلف (۱۲)	مؤلفه کثرت‌گرا
جنسیت (۶)	روش تدریس (۱۰)		

برای مهارت‌های تفکر فلسفی نیز از مهارت‌های ارائه شده توسط فیلیپ کم (Cam, 2010) از پیشگامان تفکر فلسفی و آموزش فلسفه برای کودکان بهره گرفته شد، که عبارتند از:

الف: مهارت‌های کاوشگری شامل مؤلفه‌های پرسش‌های سودمند، دلایل و شواهد، جست‌وجوی توضیحات، بررسی جایگزین‌ها، تصحیح خود، و تمرکز بر مسئله اصلی.

ب: مهارت‌های مفهومی و استدلالی شامل مؤلفه‌های بیان معناها، تمایزهای سودمند، مقایسه‌های مناسب، مثال‌های سودمند، استنتاج‌های مرتبط و قضاوت‌های سنجیده.

ج: مهارت‌های تعاملی شامل گوش دادن به دیگران، شرکت در بحث، کمک به یکدیگر، بررسی اختلاف‌ها، احترام به دیگران و پذیرش انتقادهای دیگران.

ستون افقی چک‌لیست شامل مؤلفه‌ها و مفاهیم چندفرهنگی به همراه شاخص‌ها است. در برابر هر مؤلفه در ردیف‌های جداگانه در صورت ظهور مؤلفه‌ای در کتاب درسی، نوع انعکاس نیز بر اساس معیارهای برنامه درسی فلسفه برای کودکان شامل مهارت‌های تفکر فلسفی (کاوشگری، استدلالی و تعاملی) و یا رویکرد حافظه‌محور (سنتی) مشخص شده است.

روایی چک‌لیست با روش CVR و با استفاده از نظر چهار متخصص (دکترای برنامه‌ریزی درسی (۲ نفر)، فلسفه تعلیم و تربیت (۱ نفر) و مدیریت آموزشی (۱ نفر)) تأیید شد. برای تعیین پایایی چک‌لیست تهیه شده از روش اجرای مجدد استفاده شد. بدین منظور چک‌لیست به صورت همزمان و مجزا در اختیار دو پژوهشگر قرار گرفت تا ۲۰ درصد از دروس کتاب‌ها را تحلیل کنند، که ضریب توافق ۸۶ درصد حاصل شد.

واحدهای تحلیل‌شده در پژوهش شامل متن، تصاویر و فعالیت‌های یادگیری بودند که به ترتیب واحد ضبط مورد استفاده برای متن کتاب، پاراگراف، برای فعالیت‌های یادگیری، جمله و در نهایت برای تصاویر، تصویرهای کتب مورد پژوهش بود. در شروع تحلیل ابتدا تمامی واحدهای تحلیلی که ظهور یکی از مفاهیم مورد نظر آموزش چندفرهنگی بودند شمارش و فراوانی آن در جدول محاسبه شد. سپس رویکرد ظهور مؤلفه، بر اساس معیارهای برنامه درسی فلسفه برای کودکان یا برنامه درسی سنتی و حافظه‌محور شمارش شد.

شمارش فراوانی به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها در تحلیل محتوا جز روش‌های غیرجبرانی است که در آن به مبادله بین مقوله‌ها از نظر پاسخگویی توجهی نمی‌شود و فاقد اعتبار کافی بوده و نتایج را کم اعتبار خواهد کرد (Azar, 2001) که جهت جبران این نقیصه علاوه بر محاسبه فراوانی و درصد، از آنتروپی شانون^۱ جهت تحلیل نتایج استفاده شد. آنتروپی در تئوری اطلاعات، شاخصی است برای اندازه‌گیری عدم اطمینان که به وسیله یک توزیع احتمال بیان می‌شود و به عنوان مدلی جبرانی شناخته می‌شود. در مدل‌های غیرجبرانی از جمله شمارش فراوانی و محاسبه درصد مبادله در بین مقوله‌های رمزگذاری شده مجاز نیست. روش آنتروپی شانون، یکی از انواع روش‌های جبرانی است. یعنی هم به پاسخگو و هم به مقوله‌ها در تحلیل و پردازش اطلاعات به دست آمده توجه دارد. بنابراین نتایج حاصل از روش آنتروپی شانون معتبرتر از روش ریاضی در تحلیل فراوانی‌ها می‌باشد (Azar, 2001). بر این اساس فراوانی به معنای بار اطلاعاتی بیشتر و درجه اهمیت بیشتر نیست.

تحلیل داده‌ها بر اساس آنتروپی شانون و بر اساس داده‌های جدول فراوانی، طبق مراحل جدول ۲ صورت گرفت.

جدول ۲. مراحل محاسبه آنتروپی شانون

$P_{ij} = \frac{F_{ij}}{\sum_{i=1}^m F_{ij}} \quad (i=1, 2, 3, \dots, m, j=1, 2, \dots, n)$			مرحله اول: هنجار کردن ماتریس‌های فراوانی
فراوانی مؤلفه‌ها = F	هنجار ماتریس شده فراوانی = P	شماره پاسخگو = i	
شماره مؤلفه = j	تعداد پاسخگو = m	تعداد مؤلفه = n	
$E_j = k \sum_{i=1}^m [P_{ij} \ln P_{ij}] \quad (i=1, 2, 3, \dots, m, j=1, 2, \dots, n)$ $K = \frac{1}{\ln M}$			مرحله دوم: محاسبه بار اطلاعاتی (Ej) هر مفهوم
شماره پاسخگو = i	هنجار ماتریس فراوانی = P	بار اطلاعاتی = Ej	
تعداد مؤلفه = n	شماره مؤلفه = j	تعداد پاسخگو = m	
$Ln = \text{لگاریتم}$			
$W_j = \frac{E_j}{\sum_{j=1}^m E_j}$			مرحله سوم: محاسبه ضریب اهمیت هر یک از مفاهیم
تعداد مؤلفه = n	شماره مؤلفه = j	بار اطلاعاتی = Ej	
$W_j = \text{درجه اهمیت}$			

هر مفهومی که دارای بار اطلاعاتی بیشتری باشد، درجه اهمیت (Wj) بیشتری خواهد داشت، بنابراین رتبه (R) بالاتری نیز کسب خواهد کرد.

یافته‌ها

با توجه به چک‌لیست طراحی شده ابتدا ظهور مؤلفه‌های آموزش چندفرهنگی در کتب فارسی دوره ابتدایی بدون در نظر گرفتن این که آیا بر اساس معیارهای برنامه درسی فلسفه برای کودکان طراحی شده است و یا بر اساس معیارهای برنامه درسی سنتی و حافظه‌محور شمارش شد.

به عنوان نمونه در صفحه ۱۰۵ از کتاب فارسی پایه اول و در متن کتاب آمده است: «روزی که حضرت محمد (ص) به پیامبری رسید، روز مبعث نام دارد. ما مسلمانان این روز را جشن می‌گیریم.» مصداق مفهوم مذهب/ دین از مؤلفه چندفرهنگی شمارش شد، که بر اساس برنامه درسی سنتی و حافظه‌محور طراحی شده است. فعالیت «قصه حماسه هرمز را با دقت گوش دهید و سپس درباره پرسش‌های زیر گفت‌وگو کنید» در صفحه ۵۲ از فارسی پایه ششم به عنوان مصداق مفهوم اهداف و محتوا از مؤلفه آموزش چندفرهنگی شمارش شد، که بر اساس معیارهای برنامه درسی فیک طراحی شده است. همچنین در صفحه ۴۳ کتاب فارسی پایه دوم آمده است: «باغبان؛ همان باغبان پرتلاشی که دوست ماست» این جمله از کتاب در واقع ظهور یکی از مؤلفه‌های آموزش چندفرهنگی (مفهوم پذیرش تفاوت‌ها) است که بر اساس معیارهای برنامه

سپس بر اساس مرحله اول آنتروپی‌شانون، فراوانی شمارش شده به صورت داده‌های بهنجار شده درآمدند که در جدول شماره ۴ قابل مشاهده است.

جدول ۴. داده‌های بهنجار شده حاصل از تحلیل مؤلفه‌های فلسفه برای کودکان با جهت‌گیری آموزش چندفرهنگی فارسی دوره ابتدایی

مفهوم	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵
پایه اول	۰	۰	۰	۰/۶۶۴	۰/۲۷۳	۰	۰	۰/۱۴۳	۰	۰	۰	۰	۰	۰/۵	۰
پایه دوم	۰	۰	۰	۰	۰/۲۷۳	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
پایه سوم	۰	۰	۰	۰/۳۳۲	۰/۲۷۳	۰	۰/۹۹	۰/۲۸۶	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
پایه چهارم	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰/۱۲۵	۰	۰	۰	۰	۰	۰/۳	۰
پایه پنجم	۰	۰	۰	۰	۰/۰۹	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰/۲	۰
پایه ششم	۰	۰	۰	۰	۰/۰۹	۰	۰	۰/۵	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰

پس از آن، بر اساس مرحله دوم، مقدار بار اطلاعاتی داده‌ها (E_j) و ضریب اهمیت (W_j) اطلاعات به دست آمده نیز تعیین شد تا بدین طریق مشخص شود که به‌طور کلی بیشترین میزان توجه و اهمیت، به کدام مفهوم تعلق دارد. نتایج به تفکیک در جدول شماره ۵ آمده است. رتبه (R) هر مفهوم نیز در جدول مشخص شده است.

جدول ۵. مقدار بار اطلاعاتی، ضریب اهمیت و رتبه حاصل از کتب درسی فارسی برای مؤلفه‌های فلسفه برای کودکان با جهت‌گیری آموزش چندفرهنگی

مفهوم	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵
مقدار بار اطلاعاتی E_j	۰	۰	۰	۰/۳۵۵	۰/۸۳۷	۰	۰	۰/۶۷۷	۰	۰	۰	۰	۰	۰/۵۷۵	۰
ضریب اهمیت W_j	۰	۰	۰	۰/۴۱۴	۰/۱۰۵	۰	۰	۰/۲۰۸	۰	۰	۰	۰	۰	۰/۲۷۳	۰
رتبه	-	-	-	۱	۴	۰	-	۳	-	-	-	-	-	۲	-

یافته‌ها حاکی از میزان توجه بیشتر کتب درسی فارسی به مفهوم ملت / زبان با ضریب اهمیت ۰/۴۱۴ می‌باشد. در رتبه دوم مفهوم پذیرش تفاوت‌ها با ضریب اهمیت ۰/۲۷۳ و در رتبه سوم مفهوم اهداف و محتوا (۰/۲۰۸) قرار دارد. پس از مفهوم دین / مذهب با ضریب اهمیت ۰/۱۰۵، مفهوم معلولیت / ناتوانی و ارتباطات انسانی و فرهنگی با یک تکرار به همراه ۹ مفهوم عدالت، برابری و ضد تبعیض، کرامت و حقوق انسانی، جنسیت، مواد، وسایل و محیط آموزشی، روش‌های تدریس، ارزشیابی، احترام به عقاید مختلف، زندگی مسالمت‌آمیز بدون تکرار فاقد ضریب اهمیت بوده و به عبارتی در کتب فارسی هیچ‌گونه توجهی را دریافت نکرده‌اند.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف اصلی این پژوهش بررسی میزان توجه به معیارهای برنامه درسی فلسفه برای کودکان با جهت‌گیری آموزش چندفرهنگی در کتب فارسی دوره ابتدایی بود. شمارش ظهور مؤلفه‌ها بر اساس واحدهای تحلیل حاکی از انعکاس ۳۴ مرتبه مؤلفه‌های مورد نظر در کتب پایه اول تا ششم بود. هر چند بدون در نظر گرفتن معیارهای برنامه درسی فلسفه برای کودکان و بر اساس رویکرد حافظه‌محور و سنتی انعکاس مؤلفه‌ها ۱۱۶ مرتبه شمارش گردید.

تحلیل یافته‌ها بر اساس واحدهای تحلیل، پایه‌های مختلف و همچنین مؤلفه‌ها حاکی از توزیع نامتوازن مؤلفه‌های آموزش چندفرهنگی بر اساس معیارهای برنامه درسی فلسفه برای کودکان است. به این معنی که از ۱۵ مفهوم مورد

نظر در آموزش چندفرهنگی، ۶ مفهوم دین/مذهب، اهداف و محتوا، پذیرش تفاوت‌ها، ملت/زبان، معلولیت/ ناتوانی و ارتباطات انسانی و فرهنگی دارای انعکاس می‌باشند و ۹ مفهوم دیگر به طور کامل مورد غفلت قرار گرفته است. همچنین تحلیل نتایج بر اساس پایه‌های تحصیلی نیز نشان می‌دهد که در پایه دوم تنها یک مفهوم (دین/مذهب با ۳ فراوانی) مورد توجه قرار گرفته است. همچنین در پایه‌های چهارم، پنجم و ششم نیز تنها دو مفهوم دارای ظهور بوده و ۱۳ مفهوم دیگر توسط مؤلفان کتاب مورد بی‌توجهی قرار گرفته است. نتایج تحلیل بر اساس واحدهای تحلیل نیز نامتوازن بودن انعکاس مؤلفه‌ها را نشان می‌دهد. بدین معنی که از مجموع فراوانی‌های شمارش شده ۲۶ مرتبه ظهور در قالب تصاویر بوده و سهم فعالیت‌ها ۶ مرتبه و متن کتاب تنها ۲ فراوانی می‌باشد، که در پایه‌های اول، سوم، چهارم و پنجم نیز انعکاس مؤلفه‌ها فقط به صورت تصاویر است و در فعالیت‌های یادگیری و متن کتاب به طور کامل مورد غفلت قرار گرفته است. از سوی دیگر بررسی بیشتر واحدهای شمارش شده حاکی از آن است که در بیشتر موارد نیز فرهنگ غالب مورد توجه قرار گرفته و اقلیت‌ها توجهی بسیار کمتر را در میزان توجه به خود اختصاص داده‌اند.

نتایج حاصل از تحلیل داده‌ها به روش آنتروپی‌شانون نیز نشان می‌دهد که مفهوم ملت/زبان در شرایطی بیشترین ضریب اهمیت (۰/۴۱۴) را در کتب درسی دوره ابتدایی دارد که ۱۱ مفهوم فاقد ضریب اهمیت می‌باشند.

نتایج پژوهش حاضر با نتایج پژوهش خاکباز (Khakbaz, 2021) که نشان می‌دهد میزان کیفیت توجه به مؤلفه‌های آموزش چندفرهنگی در کتب درسی مناسب نمی‌باشد و یا به روشی در کتاب‌ها استفاده شده است که معمولاً در جریان تدریس حذف می‌شود، کاملاً همسو است. همچنین با نتایج پژوهش‌های «بررسی جایگاه قومیت در برنامه‌های درسی نظام جدید دوم متوسطه: مطالعه موردی دبیرستان بخردیان بهبهان» (Garshasbi, Fathi Vahjargah, Arefi & 2020)؛ «تحلیل برنامه درسی مطالعات اجتماعی دوره اول متوسطه از نظر میزان توجه به مؤلفه‌های آموزش چندفرهنگی» (Ahmadrash & Mostafazadeh, 2019)؛ «آموزش چندفرهنگی در کتاب‌های درسی فارسی (خوانداری) دوره آموزش ابتدایی ایران» (Havasbeigi, sadeghi, Maleki & ghaderi, 2019) و همچنین «تحلیل جایگاه آموزش و پرورش چندفرهنگی در محتوای برنامه درسی علوم اجتماعی و فارسی دوره ابتدایی به روش آنتروپی شانون» (Kyhan, 2015) دارای همسویی کامل است و با نتایج پژوهش‌های (mansoori & Esmaili, Sadeghi & Mehrmohammadi, 2022)؛ (Vafaei & Havasbeigi, 2017)؛ (Hamidizadeh, Fathi Vajargah, Arefi & Mehran, 2018)؛ (behjati ardakani, 2020)؛ (Sobhaninejad, 2015)؛ (Ammini, 2012)؛ (Zeynaltaj Dehghan & Pakmehr, 2015)؛ که ضعف نظام آموزشی ایران را در حوزه برنامه درسی چندفرهنگی نمایان کرده‌اند و با یافته پژوهش‌های (Garshasbi, Fathi Vahjargah & Arefi, 2020)؛ (Sadeghi, 2011. A)؛ (Pele, 2014)؛ (Abdoli Soltan Ahmadi & Sadeghi, 2016)؛ که نشان دادند در کتاب‌های درسی اهداف چندفرهنگی‌گرایی یا به درستی محقق نشده و یا در صورت ظهور، میزان کیفیت توجه مناسب نمی‌باشد و در هر سه سطح رسمی، قصدشده و تجربه‌شده، مورد غفلت قرار گرفته است، دارای همسویی است.

در تبیین یافته‌های پژوهش می‌توان اذعان کرد، در شرایطی که در جامعه متنوع و متکثر ایران حاکمیت یک برنامه درسی که بدون توجه به تفاوت‌های موجود طراحی شده و نسبت به تفاوت‌های موجود بی‌تفاوت باشد، نمی‌تواند با واقعیت‌های موجود سازگار باشد، نیاز است مؤلفان برنامه‌های درسی رسمی توجه لازم را در راستای توجه به چندفرهنگی‌گرایی داشته باشند. در تبیین نتایج حاصل می‌توان اذعان کرد که حتی در صورت توجه به آموزش چندفرهنگی در کتب درسی ایران، معمولاً نحوه طراحی به گونه‌ای است که امکان حذف آن در جریان تدریس از سوی معلمان ممکن است؛ چرا که تصاویر در بیشتر اوقات مورد بی‌توجهی قرار گرفته و بحث و گفت‌وگوی لازم پیرامون آن در کلاس درس میان معلمان و دانش‌آموزان شکل نمی‌گیرد.

تحقق اهداف آموزش چندفرهنگی در گرو به اتخاذ رویکرد مناسب است تا با پرورش مهارت‌های تفکر انتقادی از تعصب به فرهنگی خاص در میان دانش‌آموزان جلوگیری شود. در صورتی که دانش‌آموزان در معرض فرهنگ‌های گوناگون و نقد فرهنگ خود قرار نگیرند، نگاه آن‌ها محدود به فرهنگ خودی شده و ناتوانی در انتقاد از جامعه، دانش‌آموزان را به سوی تمجید از شکوه و خلوص نژاد، مذهب و فرهنگ خود سوق می‌دهد که می‌تواند آن‌ها را دچار

خودشیفتگی فرهنگی کند که زیان آور است. به عبارتی دیگر آموزش به شیوه تک‌فرهنگی بستر مناسبی برای پرورش نژادپرستی و افزایش بیش از پیش چالش‌های ناشی از عدم پذیرش تفاوت‌ها در جوامع چندفرهنگی امروز است و موجب فاصله گرفتن افراد جامعه از فرهنگ مدارا، پذیرش و احترام به تفاوت‌ها می‌شود. در حالی که ایران جامعه‌ای در حال گذر و آزمایش فرآیند دموکراسی است، صرفاً به یک دانشمند خوب نیاز ندارد، بلکه به یک شهروند خوب در یک جامعه مردم‌سالار هم نیازمند است (Qaidi, 2016)، برنامه درسی چاره‌ای جز پذیرش تفاوت‌ها ندارد و به عبارت دیگر باید صدای آن‌ها شنیده شود یعنی اینکه صدای فرهنگ غالب باید کمی آرام شود تا صدای فرهنگ‌های دیگر شنیده شود (Fathi Vajargah, 2022).

انجام هر گونه پژوهشی محدودیت‌های خاص خود را دارد، که این پژوهش نیز از این قاعده مستثنی نیست، اما فقدان پیشینه نظری و پژوهشی در حوزه موضوعی حاصل از ترکیب برنامه درسی فلسفه برای کودکان و آموزش چندفرهنگی، محدودیتی فراگیر بود که در طول انجام فرآیند پژوهش محقق را با مشکل مواجه می‌ساخت. همچنین پژوهش‌های آموزش چندفرهنگی با وجود تکرار آن بیشتر با یک هدف و در بافتی متفاوت صورت گرفته و تعداد پژوهشی که بر اساس رویکردی خاص صورت گرفته باشد، انگشت‌شمار بود. همچنین از آنجایی که پژوهش حاضر صرفاً به تحلیل کتابهای فارسی دوره ابتدایی پرداخته است، نمی‌توان نتایج کار را به کل برنامه درسی دوره ی آموزش عمومی تعمیم داد.

در نهایت و با عنایت به یافته‌های پژوهش حاضر که بازنگری در برنامه درسی فارسی دوره ابتدایی، برای توجه بهتر و متوازن به معیارهای برنامه درسی فلسفه برای کودکان با جهت‌گیری آموزش چندفرهنگی، ضرورتی محتوم است، پیشنهاد می‌شود:

۱. در راستای حفظ وحدت ایران اسلامی، کتاب‌های درسی بازتاب و انعکاس مناسبی از فرهنگ‌های متفاوت و متنوع جامعه ایرانی باشد و با فراهم کردن بستر تفکر و نقد فرهنگ‌ها در نظام آموزشی و کتب درسی از گرایش دانش‌آموزان به فرهنگی خاص بر اثر در معرض قرار گرفتن آموزش تک‌فرهنگی جلوگیری شود.
۲. پیشنهاد می‌شود که از آموزش بر اساس رویکردهای سنتی و حافظه‌محور پرهیز شود، چون نتایج حاصل حاکی از آن است که این رویکرد آموزشی نمی‌تواند دانش‌آموزان را جهت حضور در جامعه متنوع امروزی آماده سازد.
۳. تحلیل محتوای دیگر کتب درسی در دوره عمومی آموزش بر اساس معیارهای برنامه درسی فلسفه برای کودکان با جهت‌گیری آموزش چندفرهنگی، پیشنهاد پژوهشی بر اساس پژوهش حاضر به پژوهشگران علاقه‌مند در این حوزه است.

مشارکت نویسندگان

این مقاله برگرفته از رساله دکتری در رشته برنامه‌ریزی درسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز با عنوان «طراحی الگوی برنامه درسی فلسفه برای کودکان با جهت‌گیری آموزش چندفرهنگی در دوره ابتدایی» توسط وریا نوروزی بود. مقدمه، پیشینه، تحلیل یافته‌ها و بحث و نتیجه‌گیری برعهده دکتر وریا نوروزی، نقشه، طرح اساسی و روش‌شناسی توسط دکتر یوسف ادیب و رعایت ساختار مقاله برعهده دکتر جهانگیر یاری و دکتر رحیم بدری بود.

تشکر و قدردانی

از کلیه صاحب‌نظران و خبرگان، به ویژه اساتید محترم دانشگاه‌های تبریز و آزاد اسلامی واحد تبریز که محقق را در انجام این پژوهش یاری نمودند، تشکر و قدردانی می‌شود.

تعارض منافع

«هیچ‌گونه تعارض منافع توسط نویسندگان بیان نشده است»

منابع

- Abdoli Soltan Ahmadi J, & Sadeghi, A. (2016). Designing and Validating Multicultural Curriculum Model in Iran Public Educational. *Journal of Curriculum Studies*, 10(39), 71-108. [in Persian] [DOR: 20.1001.1.17354986.1394.10.39.3.0](https://doi.org/10.117354986.1394.10.39.3.0)
- Ahmadrash, R., Mostafazadeh E. (2019). Analysis of Social Studies Curriculum in the First Three Years of Secondary School in Consideration of Multicultural Education Components. *Research in Teaching*, 7(4), 24-48. [in Persian] <https://doi.org/10.34785/J012.2019.664>
- Amini, M. (2012). An Explanation of Multicultural Curriculum and It's Implementation in Iran's Curriculum Development System. *Journal of Curriculum Studies*, 7(26), 11-32. [in Persian] <https://www.sid.ir/paper/152475/en>
- Arifin, I., & Hermino, A. (2017). The importance of multicultural education in schools in the era of ASEAN economic community. *Asian Social Science*, 13(4), 78-92. <https://doi.org/10.5539/ass.v13n4p78>
- Azar, A. (2001). Extension and development of Shannon's entropy method for data processing in content analysis, *Al-Zahra University Humanities Quarterly*, 11(37), 1-18. [in Persian]
- Banks, J. A. & Banks, C. A. M., (2016). *Multicultural education Issues and Perspectives* (5th ed.), New York: John Wiley.
- Banks, J. A. (1997). *Teaching strategies for ethnic studies* (6th ed). Boston: Allen and Bacon.
- Castillo, P. A. P., Donoso, A., & Ortega, K. (2020). Understanding the meaning of multicultural collaboration in a public-school EFL class. *International Journal of Multicultural Education*, 22(1), 1-15. <https://doi.org/10.18251/ijme.v22i1.1929>
- Cornbleth, C., & D. Waugh. (1999). *The great speckled bird: Multicultural politics and education policymaking*. Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Dwiningrum, S. I. A., Hope, J., Kartowagiran, B., Sudartinah, T., Siteine, A., & Yao, Z. (2021). Cross-Cultural Competence in Multicultural Education in Indonesian and New Zealand High Schools. *International Journal of Instruction*, 14(3), 597-612. <https://doi.org/10.29333/iji.2021.14335a>
- Eghbali, A., Salehi, A., Ghaedi, Y., Mahmoodnia, A. (2021). A reflection on the basic features of emancipatory classroom components in higher education. *Quarterly Journal of Research and Planing in Higher Education*, 27(1), 27-50. [in Persian]. https://journal.irphe.ac.ir/article_703019.html?lang=en
- Erbas, Y. H. (2019). A Qualitative Case Study of Multicultural Education in Turkey: Definitions of Multiculturalism and Multicultural Education. *International Journal of Progressive Education*, 15(1), 23-43. <https://doi.org/10.29329/ijpe.2019.184.2>
- Esmaili, E., Sadeghi, A., & Mehrmohammadi, M. (2022). Explaining the Multicultural Curriculum Model of the Social Sciences Lesson of the High School with Emphasis on the Feminist Approach: Synthesis Research. *Research in Curriculum Planning*, 19(72), 112-136. <https://sanad.iau.ir/Journal/jsre/Article/900734>
- Fathi Vajargah, K. (2022). *Modernization movement in curriculum studies*. Tehran: Elm Ostadan. [in Persian]
- Gao, J. (2020). Learning from Asian American High School Students' Voices. *International Journal of Multicultural Education*, 22(3), 76-95. <https://doi.org/10.1177/1028315307299422>
- Garshasbi, A., Fathi Vahjargah, K., Arefi, M. (2020). The Position of ethnicity in formal curriculum of Humanities discipline (Case Study: Sociology and History books in the New Secondary School System), *Education Journal*, 27(1), 73-94. [in Persian] <https://doi.org/10.22055/edus.2020.33195.3016>
- Gorski, P., & Covert, B. (2010). Defining multicultural education. *Teaching and Teacher Education*, 25, 309-331.
- Hamidzadeh, K., Fathi Vajargah, K., Arefi, M., Mehran, G. (2018). The Systematic Analysis of

- Multicultural Education in Iran. *Quarterly Journal of Research in Educational Systems*, 12(42), 25-38. [in Persian] <https://doi.org/10.22034/jiera.2018.79460>
- Havasbeigi, F. (2017). Designing a Multicultural Curriculum Model for Iran's Elementary Education Course. *Doctoral Dissertation, Faculty of Psychology and Educational Sciences, Allameh Tabatabai University, unpublished.*
- Havasbeigi, F., Sadeghi, A., Maleki, H., Ghaderi, M. (2019). Analysis of categories of multicultural education in social studies textbooks for elementary education. *Sociological Review*, 25(53), 383-429. [In Persian] <https://doi.org/10.22059/jsr.2019.70359>
- Hurtubise, C., Di Tomaso, C., Lefrançois, D., Mageau, G. A., Taylor, G., Éthier, M. A., Gagnon, M., & Léger-Goodes, T. (2021). Existential Therapy for Children: Impact of a Philosophy for Children Intervention on Positive and Negative Indicators of Mental Health in Elementary School Children. *International Journal of Environment Research in Public Health*, 18(23), 12332. <https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-44367/v1>
- Jebeliadeh, P., Nourian, M., & Azedolmolki, S. (2021). The Critical Thinking Skills, Dispositions and Teaching Methods in Curricula. *Thinking and Children*, 11(2), 29-62. [in Persian] <https://doi:10.30465/fabak.2021.5834>.
- Jenks, C., Lee, J. O., & Kanpol, B. (2001). Approaches to Multicultural Education in Preservice Teacher Education: Philosophical Frameworks and Models for Teaching. *The Urban Review*, 33(2), 87-105. <https://doi.org/10.1023/A:1010389023211>
- Jespersen, P., Rezaei, H. (2006). *Why did I become the person I am today? Philosophy for preschool children*, translated by Farhanaz Danaei. Tehran: Shahrtash. [In Persian]
- Kam, P. (2010). *Thinking together, philosophical explorations for the class*, translated by Farzaneh Shahrtash, Mozghan Rashtachi, Tehran: Shahrtash Publications. [In Persian]
- Kanaani-Harandi, S., Noorian, M., Nowrozi, D., Abai-Kopaei, M. (2017). Philosophy education curriculum model for children based on related research results. *Bi-Quarternal of Thought and Child*, 9(2), 121-151. [in Persian] https://fabak.ihcs.ac.ir/article_3939.html
- Khakbaz, A. S. (2021). Placement of Multicultural Education in Elementary School Mathematics Curriculum in Iran. *New Educational Approaches*, 15(1), 33-58. [In Persian] <https://doi.org/10.22108/nea.2020.110870.1224>
- Kincheloe, J., & Steinberg, S. (1997). *Changing multiculturalism*. Philadelphia: Open University Press.
- Kyhan, J. (2015). Analysis of the status of Multicultural Education in the Content of Social Sciences and Persian Curriculum in Elementary School by Shannon Entropy Method. *Journal of Educational and Scholastic Studies*, 4(12), 79-95. [In Persian] [DOR: 20.1001.1.2423494.1394.4.1.5.8](https://doi.org/10.1001.1.2423494.1394.4.1.5.8)
- Mansoori, S., Behjati Ardakani, F. (2020) Content analysis of elementary school social studies textbooks based on multicultural education components. *Social-cultural development studies*, 9 (2), 91-112. [In Persian]. <https://doi.org/10.52547/scds.9.2.91>
- McLaren, P. L. (1995). *White terror and oppositional agency: towards a critical multiculturalism*. In C. E. Sleeter, & P. L. McLaren (Eds.), *Multicultural education, critical pedagogy, and the politics of difference* (pp. 33-70). Albany, NY: State University of New York Press.
- Mohammadi, S., Kazemi, M., Pourkarimi, J. (2017). Multicultural Education Management in Iranian schools: A Qualitative Meta-analysis. *Journal of School administration*, 4(2), 87. [In Persian]. <https://doi.org/10.34785/J012.2022.029>
- Nowrozi, W., Karimian, H., Talbi, B. (2022). The Effectiveness of teaching Philosophy for Children(P4C) on social Responsibility of Elementary primary Students. *Thinking and Children*, 13(2), 10. [in Persian] <https://doi.org/10.30465/FABAK.2023.7716>.
- Nieto, S. (1994). Affirmation, solidarity, and critique: Moving beyond tolerance in multicultural education. *Multicultural Education*, 1(4), 9-12, 35-38.
- Nieto, S. (2010). *Affirmation, Solidarity, and Critique: Moving Beyond Tolerance in Multicultural Education*, In S. Nieto, *Language, Culture, and Teaching: Critical*

- Perspectives* (2nd ed, 247-263). New York: Routledge.
- Pele, A. (2014). Explaining the philosophy of multicultural education for Iran's education system and analyzing and evaluating the existing educational policies based on it, doctoral thesis on the philosophy of education, Tarbiat Modares University, unpublished.
- Qaidi, Y. (2016). *Theoretical Foundations of Philosophy for Children*. Tehran: Merat Publications. [in Persian]
- Rahimi, S., MesrAbadi, J., Alipour, F. (2022). Meta-analysis of the effect of philosophy for children program on developmental dimensions (cognitive, social, emotional and moral) of children and adolescents in Iran. *Thinking and Children*, 13(2), 5. [in Persian] <https://doi.org/10.30465/fabak.2023.7708>
- Rahnama, A., Bakshi, H., & Sabbagh-Ismaili, R. (2017). *Multiculturalism in educational systems*. Tehran: Avay-e-Noor.
- Sadeghi, A. (2011). Reviewing the National Curriculum of the I. R. of Iran Using a Multicultural Approach. *Journal of Curriculum Studies*, 5(18), 190-215. [in Persian]
- Sajjadian Jaghargh, N., Ghaedi, Y., & Amiri, M. (2014). Curriculum Design for Teaching Philosophy to Iranian Children in the First Grade of Primary School. *Journal of Theory and Practice in Curriculum*, 1(1), 64-80. [in Persian] https://journals.pnu.ac.ir/article_1846.html
- Stunell, K. (2021). Supporting student-teachers in the multicultural classroom. *European Journal of Teacher Education*, 44(2), 217-233. <https://doi.org/10.1080/02619768.2020.1758660>
- Tavaziani, Z., & Sattari, A. (2022). Philosophy for Children at the Level of the Philosophy Science and the Authorization of the Islamic Teaching. *Islamic Philosophical Doctrines*, 16(29), 57-82. [in Persian] <https://doi.org/10.30513/ipd.2022.2159.1193>
- Vafaei, R., Sobhaninejad, M. (2015). Analysis of Multicultural Education component In Textbooks. *Journal of Theory and Practice in Curriculum*, 3(5), 111-128. [in Persian] <http://dx.doi.org/10.18869/acadpub.cstp.3.5.111>.
- Xu, A. (2022). The Importance of Philosophy for Children. *International Journal of New Developments in Education*, 4(7), 21-34. <https://doi.org/10.3390%2Fchildren9111671>
- Yan, S., Walters, L. M., Wang, Z., & Wang, C. C. (2018). Meta-Analysis of the Effectiveness of Philosophy for Children Programs on Students' Cognitive Outcomes. *Analytic Teaching and Philosophical Praxis*, 39(1), 13-33. <https://journal.viterbo.edu/index.php/atpp/article/view/1160>
- Yari-Dahnavi, M. (2014). *An introduction to the philosophy program for children*. Tehran: Research Institute of Humanities and Cultural Studies.
- Zeynaltaj, F., Dehghan, M., Pakmehr, H. (2015). Reviewing the Concepts of Culture and Ethnicity in Elementary School's Social Studies Course Books. *Journal of Curriculum Research*, 4(2), 117-130. [In Persian] <https://doi.org/10.22099/jcr.2015.3089>.